

Budúcnosť globálneho vzdelávania očami expertov a expertiek

Alžbeta Brozmanová Gregorová – Ida Adolfová

Správa z externého zisťovania o budúcnosti globálneho vzdelávania na Slovensku v rámci konzorciálneho projektu „Rozvoj programov globálneho vzdelávania na vysokých školách pedagogického a nepedagogického zamerania“ č. SAMRS/2017/RV/2/1

2019

Problematiku globálneho vzdelávania je možné skúmať aj v rámci časového kontinua minulosť – súčasnosť – budúcnosť. Otázka budúcnosti globálneho vzdelávania je zaujímavá jednak z vedeckého hľadiska, ale najmä z hľadiska svojho aplikačného potenciálu – napríklad pre formovanie politik v tejto oblasti a pre decíznu sféru.

Spracovanie prognózy globálneho vzdelávania na Slovensku je pomerne komplikovaná záležitosť. Jej hlavná príčina spočíva v absencii dôveryhodných dát. Téma globálneho vzdelávania v našich podmienkach nie je venovaná systematická pozornosť ani vo výskume, ani v štatistickom sledovaní. Na základe existujúcich dát je teda veľmi ťažké predpokladať, aký bude vývoj v tejto oblasti v nasledujúcom období. Z uvedeného dôvodu sme sa rozhodli zrealizovať výskum založený na expertnom odhade a na základe jeho výsledkov a názorov expertov a expertiek zostaviť prognózu budúcnosti globálneho vzdelávania na Slovensku. Naša hlavná výskumná otázka znela: **Aká je budúcnosť globálneho vzdelávania na Slovensku a aké sú možnosti a limity jeho rozvoja?**

Výskum sa realizoval v rámci projektu SAMRS/2017/RV/2/1 „Rozvoj programov globálneho vzdelávania na vysokých školách pedagogického a nepedagogického zamerania“.

Metodológia

Vo výskume sme pri zbere údajov aplikovali metódu Delphi. Táto metóda bola využitá prvýkrát v 50-tych rokoch 20. storočia s cieľom získať čo možno najviac spoľahlivého konsenzu skupiny expertov a expertiek. (Dalkey – Helmer, 1963) Metódu Delphi je možné najjednoduchšie charakterizovať ako postup na stanovenie odborného odhadu budúceho vývoja alebo stavu pomocou skupiny expertov a expertiek. Výskumníci túto prognostickú metódu využívajú v rôznych oblastiach, v sociálnych, humanitných, technických aj prírodných vedách – a v praxi existuje niekoľko jej variácií.

Zber dát v našom výskume prebiehal v niekoľkých kolách. V predprípravnej fáze sme spoločne s partnermi projektu „Rozvoj programov globálneho vzdelávania na vysokých školách pedagogického a nepedagogického zamerania“ zostavili zoznam možných expertov a expertiek, ktorých by sme mohli osloviť. Experti a expertky museli spĺňať tieto kritériá:

- Za posledných 10 rokov publikoval/publikovala v oblasti globálneho vzdelávania (nemuselo ísť o článok, mohol to byť aj blog, t. j. expert/expertka zverejnil/zverejnila svoje názory, výstupy na nejakom médiu).
- Za posledných 10 rokov bol zapojený/bola zapojená do projektu týkajúceho sa globálneho vzdelávania ako riešiteľ/riešiteľka.
- Za posledných 10 rokov bol zapojený/bola zapojená do vzdelávania týkajúceho sa globálneho vzdelávania ako lektor/lektorka alebo učiteľ/učiteľka.
- Za posledných 10 rokov mal prax v rôznej pozícii v oblasti globálneho vzdelávania.

Partneri projektu navrhli 34 osôb na výskumné oslovenie. Z tohto počtu s účasťou vo výskume súhlasilo spolu 15 expertov a expertiek. Do zberu dát sa potom zapojilo 13 ľudí. Všetci spĺňali nami definované kritériá výberu. Všetci participanti a participantky pôsobili v mimovládnych neziskových organizáciách, niektorí mali prax aj v akademickej sfére.

Zber dát prebiehal od novembra 2018 do februára 2019 prostredníctvom emailovej komunikácie a formulárov Google. V rámci prvého kola sme expertom a expertkám položili otvorené otázky zamerané na identifikáciu faktorov, kľúčových hráčov, tém a rizík rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku. Svoje odpovede mali podrobne odôvodniť. V druhom kole sme vytvorili na základe vyjadrení z prvého kola zoznam faktorov, kľúčových hráčov, tém a rizík a úlohou expertov bolo vybrať tie, ktoré považujú za kľúčové pre rozvoj globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti. V treťom kole sme zo zoznamu vybrali tie položky, kde sa zhodlo aspoň 50 percent expertov a expertiek a tie mali participanti a participantky váhovať, t. j. priradiť im číslo od 1 do 5 podľa ich dôležitosti alebo významnosti vo vzťahu k budúcnosti globálneho vzdelávania.

V snahe sprehľadniť text a zvýšiť jeho autenticitu a dôveryhodnosť dokumentujeme analýzu prezentáciou citácií participantov a participantiek, ktoré graficky ďalej v texte zvýrazňujeme použitím kurzívy.

Výsledky výskumu

Výsledky výskumu sme rozdelili do štyroch častí. V prvej časti sa venujeme faktorom rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti, v druhej časti identifikujeme kľúčových hráčov a v tretej témy, ktorým by sa z pohľadu expertov a expertiek malo globálneho vzdelávanie na Slovensku v budúcnosti venovať. Štvrtá časť bola ako kategória doplnená na základe analýzy výrokov expertov a expertiek a je zameraná na návrhy odporúčaní pre rozvoj globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti.

Faktory rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku

V prvej časti výsledkov sa zameriame na identifikáciu faktorov rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti. Tieto môžeme rozdeliť do dvoch skupín, respektíve vnímať ich ako isté kontinuum, kde na jednej strane kontinua stoja faktory podporujúce implementáciu globálneho vzdelávania, ktoré predstavujú príležitosti jeho rozvoja, a na druhej strane faktory, ktoré môžeme vnímať ako limity alebo riziká. Príležitosti rovnako ako riziká identifikovali experti a expertky v širších sociálnych a politických súvislostiach, t. j. na makroúrovni, na mezoúrovni, ktorú v tomto prípade predstavujú najmä školy a mimovládne organizácie, a na mikroúrovni učiteľov a učiteliek a pracovníkov a pracovníčok mimovládnych organizácií.

Ako najvýznamnejší faktor, ktorý bude v budúcnosti ovplyvňovať rozvoj globálneho vzdelávania na Slovensku, experti a expertky označili **ochotu učiteľov a učiteliek a vedenia škôl začleniť obsah a aktivity globálneho vzdelávania do vyučovacích predmetov**. V priemernom hodnotení zaznamenal tento faktor priemer 4,66 na stupnici od 1 do 5, kde 5 bol veľmi významný faktor. Tento faktor bol vnímaný na jednej strane ako niečo pozitívne a spájal sa s tým, že takíto učitelia a vedenia škôl existujú, na druhej strane ho participanti a participantky vnímali aj ako isté riziko najmä v zmysle odchodu týchto „nadšencov“ z prostredia škôl.

„... vyhorenie a odchod pedagógov, ktorí sa snažia o rozvoj GV na univerzitách aj školách nižšieho stupňa. Na VŠ nie sú inovácie vo výučbe zohľadňované v hodnotení, je tlak na publikačnú činnosť, GV sa nedá učiť formálne v prednáškových miestnostiach, často je

spojený s praktickými aktivitami presahujúcimi steny učební – to zaberá čas, energiu; a vedenia škôl tlačia na výkon. Na školách nižšieho stupňa je to podobné – preťaženie aktívnych učiteľov, chýbajúca podpora kolegov, vedenia.“

„Otvorenosť vzdelávajúcich, či už vo formálnom, alebo neformálnom priestore, implementovať GV do svojej vzdelávacej praxe môže narážať na vyhorenie, frustráciu, obmedzené časové kapacity, nedostatočné docenenie ich úlohy spoločnosťou.“

Faktor, ktorý sme pomenovali ako iniciatíva učiteľov, sa spája aj s rizikom, že výučbu týchto tém budú zabezpečovať nekvalifikovaní pedagógovia: *„Môže sa stať, že téma sa síce dostane do osnov, ale budú ich učiť nekvalifikovaní pedagógovia, ktorí nie sú zvyknutí venovať sa vo vzdelávaní kontroverzným a citlivým témam, a tak efekt pre žiakov môže byť skôr negatívny.“*

Druhým najvýznamnejším faktorom rozvoja globálneho vzdelávania v budúcnosti na Slovensku je podľa expertov a expertiek tzv. **podpora zhora, t. j. reforma školstva**, systémové zmeny v oblasti školstva, ktoré podporujú interaktívne, moderné, rešpektujúce vzdelávanie a medzipredmetové vzťahy. Tento faktor dosiahol v poslednom kole expertného odhadu priemerné hodnotenie 4,56.

„Zmena systému (nielen) formálneho vzdelávania na Slovensku – toto je iniciatíva zhora. Dokument Učiace sa Slovensko ponúkol návrh systémovej zmeny, ktorá by lepšie reflektovala potreby, ktoré je potrebné naplňať v rámci vzdelávacieho systému súčasnosti. Takáto zmena by podľa môjho názoru podporila aj aktivity a iniciatívy v rámci GV.“

„Pre rozvoj globálneho vzdelávania (GV) je nutné, aby sa buď stali plnohodnotnou súčasťou osnov, alebo aby sa tieto natoľko uvoľnili, že učitelia budú vedieť jednoduchšie zaraďovať nové aj interdisciplinárne témy.“

„Rôzne reformy v oblasti vzdelávania: pretože sa bude vyžadovať, aby bol učiteľ vybavený zručnosťami pre interaktívnu výučbu, kritické myslenie a dialóg so žiakom. Otázkou je, či sa budú podporovať vzdelávacie prístupy, ktoré sú inovatívne a medzipredmetové. Ak nie, GV ostane iba na úrovni ochoty niektorých zapálených učiteľov.“

Experti a expertky zároveň tento faktor pomenovali aj v rizikách rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku. Ako najvýznamnejšie riziká totiž označili **malý záujem zo strany ministerstva školstva o presadzovanie tém týkajúcich sa globálneho vzdelávania** (priemerné hodnotenie 4,44), **politickú nevôľu pustiť sa do reformy školstva** (priemerné hodnotenie 4,33) a **prísnejšie zviazanie štátneho vzdelávacieho programu, v ktorom nebude priestor na implementáciu tém globálneho vzdelávania** (priemerné hodnotenie 3,22).

S faktorom vzťahujúcim sa k podpore zhora by sme mohli priradiť aj faktor, ktorý bol identifikovaný medzi rizikami, a to **konkrétne nemožnosť prieniku globálneho vzdelávania do prípravy budúcich pedagógov a pedagogičiek na vysokých školách** (priemerné hodnotenie rizika 4,11). Je zrejmé, že faktor prípravy budúcej generácie učiteľov a učiteľiek môže z pohľadu expertov a expertiek zohrať v budúcnosti rozvoja globálneho vzdelávania tiež významnú rolu:

„Možnosť zaradiť GV do prípravy budúcich učiteľov.“

„Práca s pedagogickými fakultami – ustanovenie povinného predmetu GV s dôrazom na metodológiu a metodiku...“

Takzvaná podpora zhora je úzko spojená **so sociálnymi a politickými faktormi** determinujúcimi rozvoj globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti. Tieto dosiahli priemerné hodnotenie 3,89 (na rovnakom mieste sa umiestnili aj ďalšie dva faktory). Sociálne a politické súvislosti rozvoja globálneho vzdelávania sú spájané jednak so širšími globálnymi súvislosťami, ale najmä s výsledkami prezidentských a parlamentných volieb na Slovensku a od toho sa odvíjajúcich skutočností, akými sú obsadenie ministerských postov, a toho, či budú ich predstavitelia otvorení globálnym témam a či budú podporovať globálne vzdelávanie. Tieto faktory možno označiť ako neutrálne, expertmi boli však výraznejšie vnímané riziká, nie ako príležitosti v tejto oblasti.

Medzi globálne spoločenské a politické súvislosti ovplyvňujúce rozvoj globálneho vzdelávania v budúcnosti môžeme zaradiť širšie geopolitické udalosti:

„Prípadné migračné krízy, vývoj situácie v Európskej únii, Brexit, environmentálne faktory, akékoľvek väčšie výkyvy počasia, prírodné katastrofy, povodne, ktoré by vzbudili väčší záujem či akcieschopnosť verejnosti či reprezentantov.“

„Svetový politický vývoj (okolnosti) – pokiaľ sa budú vyskytovať udalosti, ktoré majú príčinu v globálnych súvislostiach a budú mať vplyv na Slovensko a pozornosť médií, bude sa o nich aj viac diskutovať, napr. aj v školách. Takýmito udalosťami bola migračná kríza v 2015 a znovu môžu nastať opäť cez migráciu či ekologické katastrofy.“

Ostatné sociálne a politické faktory sa týkajú situácie na Slovensku:

„Politická reprezentácia na Slovensku – či budú otvorení globálnym témam, alebo budú vytvárať atmosféru, že Slovensko je ‚ostrovom samým pre seba‘.“

„Či bude existovať politická vôľa vo vláde, najmä na ministerstve školstva, sa tomuto venovať a podporovať aktivity daným smerom. Môžeme mať vypracované akékoľvek dobré národné dokumenty, ale pokiaľ nebude politická vôľa, ktorá aj v súčasnosti chýba, nič sa neposunie.“

„Politická situácia – politická vôľa pustiť sa do reformy školstva, čo by vytvorilo priestor aj na implementáciu GV; nie ako zvláštneho predmetu, ale ako komplexného prístupu ku vzdelávaniu na úrovni vedomostí, zručností, hodnôt vo formálnom, neformálnom aj informálnom vzdelávaní.“

„Výsledky očakávaných volieb v SR (najmä parlamentných); súčasné prieskumy medzi mladými ľuďmi stále poukazujú na vzrastajúcu popularitu extrémistických skupín a xenofóbiu hlásajúcu politickými stranami, čo potvrdzuje naliehavosť venovať sa riešeniu radikalizácie mládeže.“

Politický odpor voči témam GV a blokovanie ich rozširovania vnímali experti a expertky ako najvýznamnejšie riziko rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku (priemerné hodnotenie 4,67). K rizikám vzťahujúcim sa k širším sociálnym a politickým súvislostiam môžeme zaradiť

aj riziko pomenované ako **konzervativizmus a neochota niečo meniť** (priemerné hodnotenie 3,78) a **riziko nástupu neliberálnej demokracie až autokracie** (priemerné hodnotenie 3,33).

„Jedným z nich bude vnútroštátna politika (skôr negatívne, je pomerne vysoko pravdepodobné, že sa z hľadiska ústavnosti budeme ako spoločnosť posúvať k čoraz neliberálnejšiemu usporiadaniu, t. j. de facto obmedzovaniu našich ľudských práv a ďalších hodnôt, na ktorých GV stojí).“

„Domáca politická podpora tomuto prístupu – snaha niektorých politických strán tento koncept vzdelávania odmietajú pre odklon od našich tradícií a hodnôt, snaha mylne ho prezentovať ako globalizáciu a ‚diktát Západu‘ alebo ‚slniečkarske videnie sveta‘.“

„Väčšina inštitúcií na Slovensku nie je otvorená zmenám, sú skôr rigidné – zmena veľakrát predstavuje hrozbu, že sa veci ešte zhoršia...“

Ďalšie dva identifikované faktory determinácie rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku smerujú k **podpore zmene zdola**, t. j. k podpore iniciatív samotných učiteľov a učiteľiek. Oba tieto faktory dosiahli priemerné hodnotenie 3,89. V tejto oblasti experti a expertky identifikovali dve skutočnosti, a to konkrétne **dostatok kvalitných lektorov a lektoriek a kurzov pre učiteľov a učiteľky na budovanie a podporu zručností** v oblasti implementácie globálneho vzdelávania smerom k tomu, aby učelia a učiteľky tieto témy vedeli a chceli rozvíjať, a **vytvorenie siete spolupracujúcich učiteľov a učiteľiek na rôznych stupňoch škôl** s cieľom vzájomnej inšpirácie, motivácie, podpory a výmeny skúseností.

„Kvalita ponúkaných vzdelávacích materiálov a školení (učitelia sa musia v učení GV cítiť sebedomí a nesmú to vnímať ako záťaž, prácu navyše).“

„Školenie učiteľov a multiplikátorov NFE – ustanovenie systematického školenia GV prierezovo pre všetkých učiteľov... Dôraz na zážitkovú formu, hodnoty a postoje; ustanovenie akreditácie školení GV pre učiteľov je kľúčové.“

„Vytvorenie siete pedagógov a učiteľov, ktorí pracujú s GV, párové delenie sa o skúsenosti.“

Ako pomerne významný faktor rozvoja globálneho vzdelávania (priemerné hodnotenie 3,67) z pohľadu expertov a expertiek bola hodnotená **existencia grantových schém podporujúcich rozvoj globálneho vzdelávania** (napr. SAMRS a iné).

„Slovenská agentúra rozvojovej spolupráce (SAMRS) a iné možné grantové schémy podporujúce vznik programov a výučbových materiálov alebo umožňujúce spoluprácu medzi občianskym sektorom a vzdelávacími inštitúciami a ich program globálneho rozvojového vzdelávania. Cez tento grantový mechanizmus (SAMRS) vznikajú zásadné publikácie, teórie aj aplikácie projektov rozvojového vzdelávania.“

„Vyhlásené grantové schémy podporujúce aktivity GV prepojené s reálnym životom – ak budú financie, ľahšie sa bude GV rozvíjať.“

Podobne ako pri prechádzajúcich faktoroch, aj v tomto prípade sa objavil tento faktor aj na strane rizík. Experti a expertky ho identifikovali ako **stratu záujmu donorov o témy globálneho vzdelávania** (priemerné hodnotenie 3,33); z toho možno potom vyvodiť riziko, že rozvoj tém globálneho vzdelávania nebude mať finančné krytie.

„Nedostatok dostupných finančných zdrojov na implementáciu GV do praxe – nielen čo sa týka objemu, ale aj spôsobu získania (komplikované byrokratické procesy na získanie prostriedkov z niektorých grantových schém (ako napríklad eurofondy, výzvy Európskej komisie (DEAR výzvy), ktoré vylučujú skupiny aktérov GV)), preto je potrebné zabezpečiť aj pestrú paletu podporných finančných mechanizmov na implementáciu GV s prepojením aj na súkromný sektor a samosprávu.“

Ako významné riziko rozvoja globálneho vzdelávania je vnímaná z pohľadu expertov a expertiek aj **diskreditácia mimovládnych organizácií** formou strašenia „Sorošom“ a zahraničnými financiami (priemerné hodnotenie 3,11). Tento faktor má však aj širší rozmer rozvoja občianskej spoločnosti:

„Odolnosť občianskej spoločnosti v tom najširšom zmysle slova. Ataky na občiansku spoločnosť ako nositeľa hodnôt, ktoré sú manifestované aj v GV, sa môžu stupňovať. Odolnosť je tak pri rozvoji GV kľúčová. Nejde pritom o občiansku spoločnosť v zmysle MVO, ktoré realizujú či presadzujú GV. Ide o občiansku spoločnosť v najširšom zmysle slova – spojenú s aktívnym občianstvom, ľudskými právami, silou jednotlivcov a komunit. Bez tohto segmentu spoločnosti ako celku bude rozvoj GV len ťažko predstaviteľný, resp. len limitovaný.“

Experti a expertky v prvom kole identifikovali aj ďalšie faktory, ktoré môžu v budúcnosti ovplyvniť rozvoj globálneho vzdelávania na Slovensku, ale v ďalších krokoch Delphi postupu neboli nimi identifikované ako tie s významným potenciálnom, preto sme ich do analýzy podľa definovaného postupu Delphi metódy nezaradili.

Kľúčoví hráči v oblasti rozvoja budúcnosti globálneho vzdelávania na Slovensku

Experti a expertky identifikovali v oblasti rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti niekoľko kľúčových hráčov. Poradenie ich významnosti, respektíve ich rozhodujúceho vplyvu na rozvoj globálneho vzdelávania vyjadrené priemerným hodnotením na stupnici od 1 do 5, kde 1 predstavuje nevýznamný vplyv a 5 veľmi významný vplyv, je zobrazené v Tabuľke 1.

Tabuľka 1 Kľúčoví hráči v rozvoji globálneho vzdelávania v budúcnosti

Kľúčoví hráči	Priemer*
Učitelia a učiteľky realizujúci globálne vzdelávanie na rôznych stupňoch škôl	4,33
Mimovládne organizácie pôsobiace v oblasti rozvoja globálneho vzdelávania (napr. Živica, Človek v ohrození, PDCS a iné)	4,22
Vysoké školy pripravujúce budúcich učiteľov a učiteľky	4,00
Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR	3,89

Stredné školy	3,89
Základné školy	3,78
Expertky a experti z think tankov a neformálnych združení	3,67
Vysoké školy a univerzity	3,55
Médiá a novinári	3,44
Iniciatívy a organizácie venujúce sa vzdelávaniu (napríklad Iniciatíva Teach for Slovakia, Iniciatíva To dá rozum, Platforma „Iniciatíva za občianske vzdelávanie“ a iné)	3,33
Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR	3,00

*Priemer na škále od 1 do 5, kde 1 predstavuje nevýznamný vplyv a 5 veľmi významný vplyv.

Zistenia týkajúce sa kľúčových hráčov, ktorí by mali zohrať úlohu v rozvoji globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti, korešpondujú so zisteniami o dôležitosti jednotlivých faktorov. Ako najdôležitejší sa z pohľadu expertov a expertiek ukázali pre rozvoj globálneho vzdelávania samotní **učitelia a učiteľky realizujúci globálne vzdelávanie na rôznych stupňoch škôl**. Tí sú vnímaní ako najvýraznejší „*nositelia zmeny priamo vo formálnom systéme*“. Je na učiteľoch a učiteľkách, či „*sa téme budú venovať a ako*“.

V poradí druhým kľúčovým hráčom sú **mimovládne organizácie pôsobiace v oblasti rozvoja globálneho vzdelávania**. Z pohľadu expertov a expertiek „*sú tvorcovia a propagátori globálneho vzdelávania*“, „*sú jednými z hlavných nositeľov ideí spojených s globálnym vzdelávaním*“, „*zohrávajú kľúčovú rolu už teraz, lebo cez projekty otvárajú témy okolo globálneho vzdelávania, vydávajú učebné materiály a knihy, realizujú prednášky*“ a „*dlhodobo pôsobia ako jedni z iniciátorov začleňovania globálneho vzdelávania do formálneho i neformálneho vzdelávania na Slovensku*“.

Ako ďalšieho významného hráča v rozvoji globálneho vzdelávania na Slovensku experti a expertky označili **vysoké školy pripravujúce budúcich učiteľov a učiteľky**. V tejto súvislosti upozorňujú experti a expertky aj na prepojenie vzdelávania a výskumu v tejto téme: „*Pedagogické vysoké školy, resp. jednotlivci/jednotlivkyne v nich, ktoré sa globálneho vzdelávania chopia ako vzdelávacej alternatívy hodnej výskumu a začlenenia do vzdelávania budúcich učiteľov.*“ Dôraz kladú aj na vzájomnú spoluprácu s neučiteľskými fakultami: „*Vysoké školy/univerzity, a najmä odbory zaoberajúce sa globálnymi témami, v ktorých sa robí výskum na globálne témy a z ktorého sa dá vychádzať aj pri tvorbe vzdelávacích materiálov. Ide tu teda o súčinnosť pedagogických smerov a fakúlt (napríklad katedry geografie, ekológie, žurnalistiky) a humanitných vied (sociológia, politológia a pod.)*.“ Vysoké školy sú v tejto súvislosti vnímané aj ako inštitúcie, ktoré môžu „*prispieť k inštitucionalizácii globálneho vzdelávania. Toto je prvok, ktorý dodáva prístupu na kredibilitu a udržateľnosti, zároveň prispieva k začleneniu GV do vzdelávania budúcich učiteľov. V úspešných prípadoch zo zahraničia pritom veľmi často išlo o jednotlivcov, ktorých to ‚chytilo‘ – a vybudovali to, čo sa dá len ťažko nasimulovať či prikázať*“.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR je vnímané ako ďalší kľúčový hráč v rozvoji globálneho vzdelávania v budúcnosti – a to najmä v kontexte jeho vplyvu na celý systém a organizáciu predovšetkým formálneho vzdelávania. Je vnímané ako „*dôležitý hráč pre implementáciu globálneho vzdelávania na celonárodnej úrovni s tým, aby išlo*

o systémový prístup“. Má jedinečnú úlohu pri „začlenení globálneho vzdelávania prierezovo do osnov, inštitucionálnej podpore, udržateľnosti a upriamení pozornosti škôl na tieto témy“.

Základné, stredné a vysoké školy „sú významnými potenciálnymi implementátormi globálneho vzdelávania na Slovensku“. „Ich aktivizácia alebo obsiahnutie týchto tém vo výučbe bude výrazne formovať povedomie a smerovanie študentov.“

Medzi ďalších aktérov rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku participanti a participantky začlenili **expertov a expertky z think tankov a neformálnych združení a iniciatívy a organizácie venujúce sa vzdelávaniu** a zmenám vo vzdelávaní všeobecne (napríklad Iniciatíva Teach for Slovakia, Iniciatíva To dá rozum, Platforma „Iniciatíva za občianske vzdelávanie“ a iné).

Z pohľadu expertov a expertiek svoju rolu v rozvoji globálneho vzdelávania môžu zohrať v budúcnosti aj **médiá a novinári a novinárky**, prioritne v smere ovplyvňovania verejnej mienky k témam globálneho vzdelávania.

Ako kľúčového hráča v rozvoji globálneho vzdelávania vnímajú experti a expertky **Ministerstvo zahraničných vecí SR**, ktoré dlhodobo podporuje rozvoj tém globálneho vzdelávania a organizácie pracujúce v tejto oblasti.

Témy globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti

Posledná čiastková otázka nášho výskumu znela: *Aké témy sa z pohľadu expertov a expertiek stanú v budúcnosti témami globálneho vzdelávania?* V prvom kole experti a expertky navrhli 25 tém, ktoré vnímali ako kľúčové v rámci globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti. Z týchto tém sa ich viac ako polovica zhodla na 11 témach, ktoré by mali byť v oblasti globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti predmetom záujmu. Poradie ich dôležitosti z pohľadu expertov a expertiek je prezentované v Tabuľke 2.

Tabuľka 2 Témy významné v kontexte globálneho vzdelávania v budúcnosti na Slovensku z pohľadu expertov a expertiek

Téma	Priemer*
Kritické myslenie a kritická analýza	4,78
Radikalizmus a extrémizmus	4,67
Klimatické zmeny	4,56
Ochrana životného prostredia	4,44
Výchova k hodnotám	4,33
Migrácia a utečenci	4,33
Polarizácia spoločnosti	4,22
Chudoba, sociálne nerovnosti a sociálna spravodlivosť	4,22
Zodpovedná spotreba a výroba	4,00
Medzikultúrny a medzináboženský dialóg	3,78
Výzvy budúcnosti v meniacom sa svete (automatizácia, presadzovanie globálnej kultúry, umelá inteligencia, robotizácia, informatizácia)	3,33

*Priemer na škále od 1 do 5, kde 1 predstavuje nevýznamná téma a 5 veľmi významná téma.

Z pohľadu expertov a expertiek je najdôležitejšou témou, ktorej sa bude v budúcnosti globálne vzdelávanie venovať, **kritické myslenie a kritická analýza**. Táto téma je vnímaná ako „relevantná pri akejkoľvek výučbe“ a ako „kľúčová zručnosť pre mladých ľudí“. V tejto téme „nejde pritom len o kritickú evaluáciu faktov, ale o schopnosť vnímať pozície iných a seba a reflektovať ich. Vnímať, kto sme my sami v lokálnom, globálnom aj globálnom kontexte, aká je naša pozícia/vzťah k iným ľuďom a skupinám v našom spoločenstve, krajine, planéte, reflektovať dané“.

Druhou dôležitou témou globálneho vzdelávania bude z pohľadu expertov a expertiek **radikalizmus a extrémizmus**. V tejto téme je dôležité sa nielen venovať tomu, čo to vlastne je, ale aj „prečo je nebezpečný a ako ho zvládať. Ako reagovať na žiakov, ktorí sa ukazujú byť zraniteľní k nebezpečným ideológiám“. Experti a expertky vnímajú túto problematiku aj v spojení s „potrebou naučiť sa viesť dialóg a pomenovať veci pravdivo..., pomenovať príčiny a dôsledky ‚hate speech‘ a otvorene hovoriť o cieľoch extrémnych strán, hnutí a čo predstavujú pre jednotlivé osoby, skupiny a celkovo spoločnosť“. Táto téma „súvisí s príklonom k autoritárstvu, v ktorom je pre extrémizmus priestor. Krajina bude napriek tomu aspoň v deklaratívnej rovine boj s extrémizmom podporovať“.

Klimatické zmeny a ochrana životného prostredia sú ďalšími témami, na ktoré by sa v budúcnosti mala z pohľadu expertov a expertiek upriamiť pozornosť. Tieto témy sú z pohľadu jedného z expertov „najpopulárnejšou a najviditeľnejšou témou, na Slovensku zatiaľ málo kontroverznou“, z pohľadu ďalšieho „ide o systémovo najlepšie ukotvenú tému GV a podobne ako udržateľný rozvoj sa dá vzťahovať na lokálnu úroveň“. Zároveň ide o „aktuálnu tému, ktorá sa dotýka všetkých“.

Výchova k hodnotám je podobne ako kritické myslenie téma, ktorá je prítomná vo viacerých iniciatívach zameraných na zmeny v oblasti vzdelávania a z pohľadu expertov a expertiek je dôležitou aj pre globálne vzdelávanie. Táto téma je implicitne zahrnutá aj v ostatných témach globálneho vzdelávania a možno ju vnímať ako prierezovú.

Téma **migrácie a utečencov** je tiež vnímaná ako dôležitá v kontexte rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku, pretože je zrejmé, že „táto téma bude tak či onak dominovať verejnemu diskurzu a nebude možné sa jej vyhnúť ani vo vzdelávaní“. Ako uvádza jeden z expertov: „Téma migrácie a utečencov bude ešte stále polarizujúcou témou v spoločnosti, ohrozujúcou národnú integritu. Budeme riešiť strach verzus otvorenosť.“ Z pohľadu ďalšieho: „Pri téme migrácie si ľudia uvedomujú, že problémy v odľahlých častiach sveta sa nás môžu dotýkať, keď sa utečenci snažia dostať do Európy.“

Polarizácia spoločnosti a téma chudoby, sociálnych nerovností a sociálnej spravodlivosti sú témy, ktoré dosiahli z pohľadu expertov a expertiek priemerné hodnotenie 4,22, a teda ich rovnako vnímajú ako významné v kontexte rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti. Obe témy sú pritom veľmi úzko prepojené.

Medzi výber tém sa dostala aj **téma zodpovednej výroby a spotreby**. Táto téma sa spája aj s témou klimatických zmien a životného prostredia a na Slovensku sa z pohľadu expertov

a expertiek bude rozvíjať aj v kontexte udržateľných cieľov rozvoja EÚ „vzhľadom na to, že Slovensko sa zaviazalo podnikáť kroky v rámci iniciatívy udržateľných cieľov rozvoja a EÚ a iní významní donori finančne podporujú ich implementáciu“.

Medzikultúrny a medzináboženský dialóg je ako téma globálneho vzdelávania v budúcnosti spájaná s piliermi demokratickej spoločnosti a s aktuálnou situáciou na Slovensku a vo svete. „Počet cudzincov na území SR stále rastie a zrejme aj bude, dokonca aj z tretích krajín (mimo EÚ). Kompetencie spojené s medzikultúrnou komunikáciou budú zároveň čoraz žiadanejšie na trhu práce. Tento fakt – to ‚zakvačenie‘ GV na trh práce – môže byť dôležitým nástrojom pri presadzovaní systémových zmien v oblasti vzdelávania.“

Ostatnou témou, ktorej by sa pohľadu expertov a expertiek malo globálne vzdelávanie v budúcnosti venovať, sú **výzvy budúcnosti v meniacom sa svete**, ako je automatizácia, presadzovanie globálnej kultúry, umelá inteligencia, robotizácia, informatizácia.

Návrhy na podporu rozvoja globálneho vzdelávania

V tejto časti prezentujeme výsledky výskumu, ktoré sme označili ako návrhy na podporu rozvoja globálneho vzdelávania. Tieto návrhy sa objavili v prvom kole expertného odhadu a rovnako ako predchádzajúce zistenia môžu slúžiť ako podklad pre ďalšie stratégie a kroky podporujúce rozvoj globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti. Zároveň úzko súvisia s identifikovanými faktormi rozvoja globálneho vzdelávania v prvej časti. Návrhy je možné rozčleniť do viacerých oblastí:

• Stratégia a advokácia

- „... jasne a vhodne zarámcovať globálne vzdelávanie, aby nedochádzalo k rivalite medzi jednotlivými typmi/prístupmi ku vzdelávaniu a bol vytvorený konsenzus, čo to GV je a ako by sa malo implementovať.“
- „... advokácia aktérov pôsobiacich v oblasti GV (PMVRO s podporou niektorých jej členských organizácií a medzinárodných inštitúcií ako GENE...) voči relevantným štátnym inštitúciám (najmä ministerstvu školstva a MZVaEZ).“
- „... dostať sa z ad hoc úrovne na systémovú úroveň. Príkladom je prestať myslieť v rovine víkendových tréningov pre motivovaných učiteľov (aj to má, samozrejme, význam), ale skúsiť napr. podporiť rozšírenie pozície koordinátora GV na školách podobné tomu, aká býva na environmentálnu výchovu, a vôbec posunúť GV čo najviac na internú úroveň škôl.“

• Spolupráca s inými iniciatívami v oblasti vzdelávania

- „... hľadať prieniky a spoluprácu s inými vzdelávacími iniciatívami.“
- „Iniciatíva o presadenie GV ako systémovej zmeny vo vzdelávaní nie je jedinou správnou víziou zmien v školstve, čo si jej predstavitelia nie vždy uvedomujú či pripúšťajú. Výsledkom je, že málo stavia na spolupráci s inými iniciatívami a ich predstaviteľmi, neprezentuje svoje portfólio relevantným predstaviteľom týchto iniciatív, nehľadá prieniky, nevysvetľuje svoje pozitíva. Pritom spolupráca a hľadanie synergii je tým, čo môže zvýšiť vplyv snahy o presadenie GV, a teda zvýšiť šancu, že sa presadí.“

- **Multiplikácia príkladov dobrej praxe**

- „... multiplikovať príklady dobrej praxe a spolupracovať pri nich s relevantnými autoritami na regionálnej (VÚC, mestá, obce) a neskôr aj národnej úrovni (ministerstvo školstva, Iuventa, MZVaEZ) – toto je stále prístup zdola, keď sa vplyvom podporných a sieťovacích mechanizmov môžu multiplikovať príklady dobrej praxe a tým zvyšovať vplyv ich pôsobenia a pútať viac odbornej aj mediálnej pozornosti.“
- „Využiť príklady dobrej praxe z oblasti formálneho, neformálneho a informálneho vzdelávania – toto je prístup zdola, keď je dôležité, aby sa zviditeľnili aktivity jednotlivých učiteľov, škôl, rôznych vzdelávacích inštitúcií a pod., ktorí realizujú prvky GV vo svojej práci – a táto práca prináša pozitívne výsledky.“

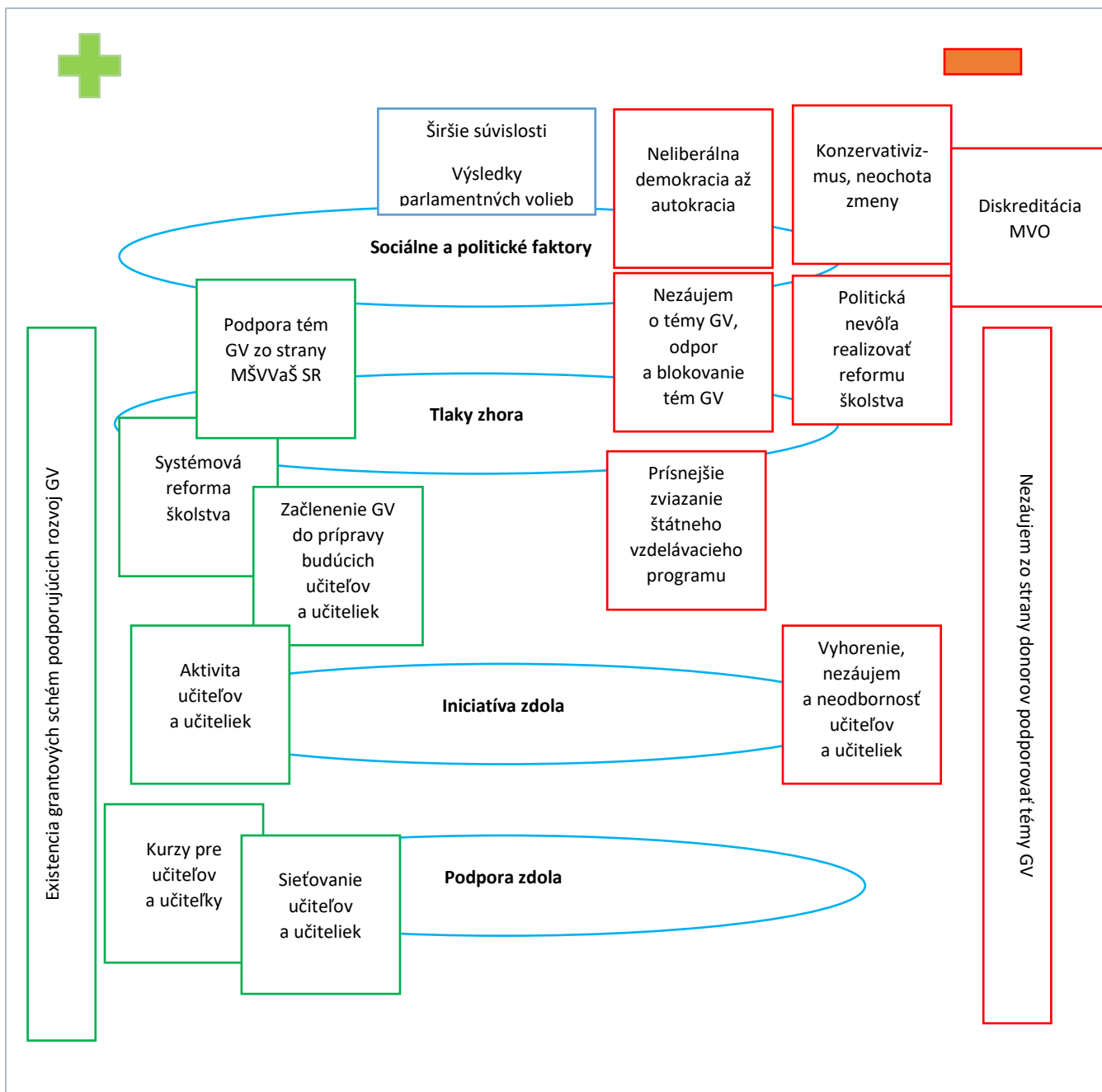
- **Zdroje pre výučbu tém globálneho vzdelávania**

- „Učebnice a učebné materiály – keď aj učitelia získajú priestor venovať sa GV, je dôležité, aby mali učebné materiály, z ktorých to budú učiť.“
- „... prístup k materiálom GV – vytvorenie spolupráce rôznych aktérov na facilitovaní stránky a šírení materiálov, vytvorenie priestoru na párové učenie sa medzi učiteľmi atď...“

Diskusia

Experti a expertky identifikovali niekoľko faktorov, ktoré budú v budúcnosti ovplyvňovať rozvoj globálneho vzdelávania na Slovensku. Tieto faktory sú navzájom veľmi úzko prepojené. Na jednej strane predstavujú príležitosti a na druhej strane riziká. Ich zhrnutie predstavujeme na Obrázku 1.

Obrázok 1 Faktory rozvoja globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti

Napriek uvedomovaniu si nevyhnutnej podpory „zhora“ pre rozvoj globálneho vzdelávania v budúcnosti sa ako najvýznamnejší faktor ukázala z pohľadu expertov a expertiek reálna práca učiteľov a učiteliek a ich podpora zo strany vedenia škôl. Pri nových témach, akým globálne vzdelávanie v podmienkach Slovenska stále je, bude teda potrebné aj v budúcnosti presadzovať zmeny nielen na systémovej úrovni, ale aj podporovať kapacity učiteľov a učiteliek, ktorí by mali byť reálnymi nositeľmi zmien v tejto oblasti. Na nich v konečnom dôsledku dlhodobé zmeny v školstve a aj v presadzovaní tém globálneho vzdelávania stoja. Túto skutočnosť dokumentuje aj to, že expertmi a expertkami boli samotní učitelia a učiteľky vnímaní ako kľúčoví hráči v rozvoji globálneho vzdelávania. Aj v tejto oblasti je možné presadzovať systémovejšie zmeny.

Experti a expertky vnímajú ako zásadné pre rozvoj globálneho vzdelávania aj širšie sociálne a politické súvislosti. Tie sa z celospoločenského pohľadu stávajú témami, na ktoré globálne vzdelávanie reaguje. V kontexte Slovenska je však od nich závislý aj ďalší rozvoj globálneho vzdelávania. Výsledky parlamentných volieb môžu byť príležitosťou, ale aj ohrozením pre rozvoj globálneho vzdelávania v budúcnosti a sú úzko spojené so systémovými zmenami v školstve, ktoré sú predpokladom pre zásadnejší rozvoj globálneho vzdelávania. Ako dôležité sa v tomto smere vníma aj začlenenie globálneho vzdelávania do vysokoškolskej prípravy budúcich učiteľov a učiteľiek.

Zistenia týkajúce sa kľúčových hráčov, ktorí by mali zohrať úlohu v rozvoji globálneho vzdelávania na Slovensku v budúcnosti z pohľadu expertov a expertiek, korešpondujú so zisteniami o dôležitosti jednotlivých faktorov. Okrem učiteľov a učiteľiek sú ako kľúčoví hráči vnímané mimovládne organizácie venujúce sa témam globálneho vzdelávania. Tu bude dôležitá nielen ich existencia, ale najmä schopnosť presadiť zmeny v tejto oblasti a ich spolupráca s ďalšími iniciatívami presadzujúcimi zmeny vo vzdelávaní a expertmi a expertkami z think thankov a neformálnych združení. V presadzovaní a nastavení reformy školstva a v tomto kontexte aj rozvoji globálneho vzdelávania však bude kľúčovú úlohu zohrávať aj Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR.

Zdroje:

Dalkey, N. – Helmer, O. 1963. An experimental application of the Delphi method to the use of experts. In *Management Science*, 1963, Vol. 9, No. 3, pp. 458 – 467.